

Prieš kasdami vandens telkinį pirmiausiai nustatykite, kaip giliai slūgsio molingasis sluoksnis ir stenkitės jo nepažeisti.

Kūdra ilgiau išliks neapaugusi, jeigu vieta jai bus parinkta toliau nuo arimų ir dirbamos žemės.

Irenkite žiemavietę varliagyviams - supilkite akmenų ar šakų krūvą netoli iškastos kūdros.

LIFE Gamta projektas „Balinių vėžlių ir varliagyvių apsauga Šiaurės Europos lygumose“ (LIFE05NAT/LT/000094) ir „Balinių vėžlių ir retųjų varliagyvių apsauga Pietų Lietuvoje“ (LIT/OP3/01/06/21) tai – yra vienas jungtinis projektas, kurį bendrai finansuoja Europos Komisija, JTVP Pasaulio aplinkos fondo Mažųjų projektų programa ir kiti rėmėjai: Gamtos paveldo fondas, Klara Samariter-Stiftung, Heinz Seilman Stiftung, Deutsche Umwelthilfe e.V., Landkreis Barnim, NaturSchutzFonds Brandenburg bei projekto partneriai.

The project „Protection of the Emys orbicularis and amphibians in the North European lowlands (LIFE05NAT/LT/000094)“ and the other one “Protection of the European Pond Turtle and threatened amphibians in South Lithuania (LIT/OP3/01/06/21)“ are as one multi-project financed by the European Commission, the UNDP Global Environment Facility Small Grants Programme and co-financing organisations such as Nature Heritage Fund (Lithuania), Klara Samariter-Stiftung, Heinz Seilmann Stiftung, Deutsche Umwelthilfe e.V., Landkreis Barnim, NaturSchutzFonds Brandenburg (Germany) and project partners.

Išsamesnės informacijos teirautis:

Lietuvos gamtos fondas
Algirdo g. 22-3, LT-03012 Vilnius
El. p. info@glis.lt
Tel. 8 ~5 2310 700
Faks. 8~5 2310441
<http://www.glis.lt/life>

Konsultantai

Teksto autoriai: Larsas Briggsas (Lars Briggs, Danija),
dr. Martina Meskė (Martina Meeske, Vokietija),
Larsas Christianas Adrados (Lars Christian Adrados),
Nerijus Zableckis.

Nuotraukų autoriai: Lars Briggs,
dr. Norbertas Šnėvaisas (Dr. Norbert Schneeweiss),
Heidrūnė Bekman (Heidrun Beckmann),
Nerijus Zableckis, Židrūnas Sinkevičius

© Lietuvos gamtos fondas
2008

PAF Mažųjų projektų programa

www.undp.lt/sgp

Kūdros baliniams vėžliams ir retiesiems varliagyviams: raudonpilvėms kūmutėms ir skiauterėtiesiems tritonams

LIFE Gamta Projektas Nr. LIFE05NAT/LT/000094
Balinių vėžlių ir varliagyvių išsaugojimas Šiaurės Europos lygumose
(LIFE05NAT/LT/000094)

Baliniai vėžliai, raudonpilvės kūmutės ir skiauterėtieji tritonai yra nykstančios rūšys ne tik Lietuvoje, bet ir visame Šiaurės Europos regione. Dauguma biologų sutaria, kad pagrindinė šių gyvūnų mažėjimo priežastis – tinkamų gyventi buveinių pakeitimas arba sunaikinimas. Visoms trimis rūšims gyvybiškai būtini vandens telkiniai, nes balinių vėžlių ir varliagyvių gyvenimo ciklas sudarytas iš dviejų dalių, vykstančių vandenyje ir sausumoje. Šie reti ir jautriai į aplinkos pokyčius reaguojantys gyvūnai apsigyvena ne visose kūdrosė, o tik tose, kurios atitinka tam tikrus reikalavimus. Tačiau dėl pernelyg intensyvios ūkinės veiklos, bei tradicinio ūkininkavimo papročių sunykimo nuolat mažėja tinkamų vandens telkinių, vis labiau pažeidžiamos tiek balinių vėžlių, tiek kūmučių ir skiauterėtųjų tritonų populiacijos.

Kokie vandens telkiniai tinkami baliniams vėžliams ir retiesiems varliagyviams?

Paprastai baliniai vėžliai gyvena negiliuose stovinčiuose arba lėtai tekančiuose vandenyse. „Bala“ – taip Dzūkijoje vadinamos laikinai arba visus metus neišdžiūstančios kūdros, telkšančios pamiškėse, laukymėse, miško aikštelėse. Tai žmogaus veiklos mažai paliesti, nuošalesni vandens telkiniai.

Vandens telkiniuose, kuriuose gyvena vėžliai, paprastai galima aptikti ir retuosius varliagyvius: raudonpilvės kūmutes ir skiauterėtuosius tritonus. Visų trijų rūšių gyvūnai mėgsta telkinius su sekliomis pakrančių juostomis, kuriose – šiltas vanduo ir gausu maisto. Sekliose kūdrų vietose gyvūnai šildosi po žiemos miego, poruojasi ir išneršia kiaušinėlius. Seklių pakrančių augmenijoje vėžlių jaunikliai ir varliagyvių buožgalviai slepiasi nuo plėšrūnų, suranda maisto.

Baliniams vėžliams tinkamiausios tos balos, kuriose gausu į vandenį nukritusių medžių nuovirtų, augmenijos ir dumblo suformuotų seklesnių ir gilesnių vietų, kyšančių virš vandens šakų, sunkiai prieinamų pakrančių. Šiose vietose vėžliai praleidžia pavasarį ir pirmąją vasaros pusę besišildydami saulėje.

Kuo mažiau vandens telkinys užgožtas krūmų ir medžių, tuo jis tinkamesnis retiesiems gyvūnams. Kai į telkinį patenka pakankamai saulės, vanduo greičiau sušyla, pavasarį ir visą vasarą išsilaiko šiltesnis negu apžėlusiose kūdrosė.

Vėžlių jaunikliams išgyventi užtenka šlaitų papėdėse po lietaus vandens prisipildančių mažų balučių, girdyklų ar karvių išmintų duobučių. Gegužės pabaigoje iš lizdo išlindę vėžliukai skuba į artimiausią vandens telkinį, kuriame pasislepia nuo gausybės juos puolančių plėšrūnų: varnų, garnių, lapių, usūrinių šunų. Jeigu arti nėra tokio telkinio, vėžliukai gali žūti. Sutvirtėje jaunikliai patraukia į žiemojimui tinkamas didesnes kūdras.

Žuvis yra nepageidaujamas telkiniuose, kuriuose gyvena retieji varliagyviai. Nepatariama veisti kūdrosė karpių, karošų, lynų - šios žuvis labai drumsčia ir teršia vandenį, suėda varliagyvių išnerštus kiaušinėlius. Toks telkinys pasidaro netinkamas ne tik retoms rūšims, bet ir visiems kitiems gyvūnams, nes telkinyje sumažėja deguonies, suveši dumbliai, vanduo pasidaro neskaidrus. Nors baliniams vėžliams ir tinka dumblingas dugnas, bet jie vis tiek pasitrauks iš tokio telkinio dėl išnykusių bestuburių ir jų lervų, kuriomis jie minta.

Didelė ir gyvybinga vėžlių populiacija gali vystytis esant ne vieniui, o keliui kūdrų. Pakankamai gilūs (1.5 m arba gilesni), bet skurdūs maisto telkiniai tinka vėžlių žiemojimui, seklesnėse, atviresnėse kūdrosė gyvūnai vasaroja, dar kitose – laikinai apsistoja migruodami. Atstumas tarp pavienių kūdrų neturėtų būti didesnis nei keli šimtai metrų, antraip gyvūnas, norintis įveikti ilgą distanciją sausumoje, patirs varginantį stresą – išbūti kurį laiką be vandens, be maisto ir saugotis plėšrūnų.

Vandens telkiniai būtini baliniams vėžliams – juose gyvūnai praleidžia didžiąją gyvenimo dalį: šildosi saulėje, maitinasi, dauginasi, slepiasi nuo priešių.

Telkiniuose, kuriuose gyvena baliniai vėžliai, galima sutikti ir retuosius varliagyvius (paveikslėliuose: Lietuvoje nykstančio skiauterėtojo tritono lerva ir kūmuojanti raudonpilvė kūmutė).

Kur ir kaip įrengti kūdrą saugomiems gyvūnams?

Nesvarbu, dėl kokių priežasčių kasite tvenkinį ar kūdrą – žvejybai, gyvuliams girdyti, maudytis po pirties ar kitiems tikslams – jame apsigyvens įvairūs gyvūnai ir augalai. Tvenkiniai, kasami vėžlių ir varliagyvių apsaugai, taip pat gali būti labai vertingi pievų ir pelkių paukščiams, o gilesniuose tvenkiniuose, skirtuose baliniams vėžliams, apsigyvens įvairios saugotinių bestuburių rūšys. Neretai kūdra ar tvenkinys, žmogaus akiai atrodantis visai neišvaizdus, gali būti labai reikšmingas kraštovaizdžio elementas. Jis gali tapti papildomu maitinimosi ar veisimosi šaltiniu ne vieniui saugotinai gyvūnų rūšiui.

Prieš kasdami kūdrą pirmiausia kreipkitės į saugomos teritorijos arba rajono administracijos atstovus ir suderinkite reikiamus dokumentus. Kūdroms nuo 300 iki 5000 m² (iki 50 arų) dydžio reikia paruošti supaprastintą projektą.

Labai svarbu, kokioje vietoje įrengiamas tvenkinys ar kūdra. Atsižvelgiant į vėžlių ir varliagyvių vystimosi ypatybes, reiktų stengtis, kad bent artimiausi plotai aplink tvenkinį būtų kuo natūresni. Tikrai gera vieta kūdrai įrengti – pieva ir plotai toliau nuo arimų ir ūkinių pastatų. Tokioje vietoje trąšų į vandenį pateks gerokai mažiau, jis ne taip greitai užžels. Toks tvenkinys bus naudingas ne tik ropliams ir varliagyviams, bet ir kaip galvijų girdyklos.

Dauguma kūdrų kasama neteisingai. Dažniausiai vieta kūdrai pasirenkama lomose ar didesnėse reljefo įdubose, buvusių kūdrų vietose. Tačiau į tokias vietas suteka vanduo iš aplinkinių vietovių, atnešdamas trąšų ar maisto medžiagų, tinkamų kūdros augalams. Nenuostabu, kad laikui bėgant, kūdros ir tvenkiniai apželia augalais.

Aukštumose esančiame vandens telkinyje susikaups krituliai, jeigu kasant nebus pažeistas molingasis sluoksnis, sulaikantis vandenį. Paprašykite ekskavatorininko iš pradžių kaušų padaryti bandomuosius kasimus, nustatykite, kaip giliai slūgso molingasis sluoksnis. Tada formuokite telkinio dugno profilį. Laikykitės šio patarimo ir kasant telkinį žemumose.

Įrenkite kuo seklesnį krantą. Iš tokio telkinio galėsite imti vandenį, vesti pagirdyti gyvulį. Kūdrą papuoš, o kartu bus naudingi ant pakrantės palikti seni kelmiai, medžių stuobriai. Tokiu būdu sukursite saulėkaitas vietas baliniams vėžliams. Esant galimybei įrenkite ne vieną, o keletą telkinių. Vienus telkinius iškaskite gilesnius, o kitus – seklesnius. Seklesniuose telkiniuose galės sėkmingai įsikurti varliagyviai: kūmutės ir tritonai, gilesniuose apsigyvens vėžliai.

Stebėkite, kad kūdros neapželtų, nedumblėtų. Geriausia valyti tvenkinius, kai jie labiausiai nusekė – antroje vasaros pusėje: iškirskite nendres, krūmus, medžius ir išvalykite kitus augalus. Gamtinę pusiausvyrą mažiau pažeisite, jeigu vienu metu bus valoma ne daugiau kaip pusė vandens telkinio. Stengiantis išlaikyti neužžėlusį tvenkinį, būtina prisiminti, kad negalima naudoti herbicidų – jie labai pakenks vandens ekosistamai. Laiku išrovus pradedančius augti meldus, karklus, vėliau reikės mažiau pastangų šalinant suvežėjusią augmeniją. Kūdras galima nuganyti galvijais. Numindami krantą jie ne leis užaugti krūmams, o laukinei gamtai turės tik labai nežymią neigiamą įtaką.

Maždaug kas dešimt metų kūdrų dumblą teks iškasti. Seklios kūdros, kurios vasarą išdžiūva, išlieka ilgiau, nes išdžiūvančiame dumble organinės medžiagos greičiau susiskaido.

Jei kūdra yra kitoje aplinkoje, kuri natūraliai mažiau tinkama vėžliams ar varliagyviams, nereiktų skubėti jos valyti ar kirsti aplinkinių krūmų. Toks vandens telkinys gali tapti puikia „gyvenvieta“ kitiems gyvūnų rūšims.